

УДК 76(477.43-21)“19/20”

Алла **Бренюк**

кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри
образотворчого і декоративно-
прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана
Огієнка

Художники-графіки Кам'яниччини останньої третини ХХ – початку ХХІ століття: видова, художньо-стильова та сюжетно-тематична специфіка творів

Анотація. Стаття присвячена розвитку мистецтва графіки Кам'яничя-Подільського в останній третині ХХ – на початку ХХІ ст. Зокрема, розглянуто графічну спадщину художників Бориса Негоди (1944 р. н.), Олександра Миронюка (1955-1992), Анатолія Лучка (1941-2015) та Аркадія Данилюка (1936 р. н.), творчий доробок яких окреслює цей історичний період. На основі мистецтвознавчого аналізу графічних творів визначено, у яких різновидах графіки працювали і до яких тем найчастіше зверталися зазначені художники, а також досліджено художньо-стильове забарвлення їхніх творів. Зазначено, що митці працювали в різних за призначенням видах графіки: станковій, книжковій, прикладній, робочій та плакаті; зверталися до різноманітних сюжетів тематичної композиції, портрету, пейзажу й натюрморту; багато робіт виконані в стилістиці, що тяжіє до реалізму, а також декоративній і дещо авангардній манерах. Діапазон творчих пошуків художників не має конкретних меж, а визначається власними вподобаннями митців.

Ключові слова: мистецтво, графіка, художник, тема, жанр, стиль.

Вивчення мистецтва локальних осередків України завжди було важливим напрямом дослідження у сфері мистецтвознавства. Завдяки працям науковців, дослідників мистецтва від-

криваються імена художників, творчість яких через об'єктивні причини могла опинитися у забутті навіть на рідних теренах. Такі дослідження дозволяють повернути Україні забуті імена й зробити внесок у розвиток і українського мистецтвознавства загалом, і мистецтвознавчого краєзнавства зокрема.

Художня спадщина відомих графіків Кам'янецьчини попереднього періоду (С. Кукурузи (1906-1979), Д. Брика (1921-1992) та З. Гайха (1923-2016), що охоплює 50-70-ті рр. ХХ ст., стала міцною основою для подальшого розвитку мистецтва графіки на цих теренах. Майстри наступного покоління перейняли творчий досвід своїх попередників, проте пішли вже зовсім іншим шляхом. Послаблення методу соцреалізму в мистецтві кінця ХХ ст. і оголошення Україною незалежності створили нові умови культурного розвитку держави, що безпосередньо вплинуло на розвиток мистецтва графіки зокрема.

Графічне мистецтво Кам'янецьчини останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. пов'язане з творчістю художників Бориса Негоди (1944), Олександра Миронюка (1955-1992), Анатолія Лучка (1941-2015) та Аркадія Данилюка (1936 р. н.). У наявних дослідженнях майже відсутня інформація про графічну спадщину митців. Праці, написані переважно в публіцистичному стилі, більше висвітлюють біографії художників і містять коротку інформацію про їхні твори, без акценту на комплексний аналіз мистецької спадщини. Періодично з'являються короткі начерки про творчість Б. Негоди, автори яких (Л. Олесько [12], М. Дільманбетова [5], Н. Яцемірська [16] та ін.), зосереджені на сучасних роботах у техніці олійної пастелі, залишають поза увагою раннє захоплення художника гравюрою. Стислі біографічні відомості енциклопедичного характеру містяться у виданнях П. Гладченко [3], Л. Баженова [1], Н. Урсу [15] та ін. Поодинокі праці, в яких можна зустріти опис-характеристику окремо вибраних творів художника Б. Негоди, належать мистецтвознавцям Т. Дугаєвій [6] та Н. Урсу [14]. Немає публікацій мистецтвознавчого характеру про графічну спадщину О. Миронюка, А. Лучка та А. Данилюка, творчість яких і сьогодні залишається поза увагою науковців і лише зрідка поверхнево висвітлюється місцевою пресою. Також не знаходимо жодної праці, у якій досліджувани художники були б об'єднані у творче коло за територіальними межами чи спільним захопленням

мистецтвом графіки. Дотичною до теми статті є змістовна праця доктора мистецтвознавства О. Лагутенко [7], яка подає історію української графіки ХХ ст. у широкому просторі нових художніх стилів і напрямів, але згадані художники в ній не згадуються.

Мета статті – на основі мистецтвознавчого аналізу графічних творів Б. Негоди, О. Миронюка, А. Лучка та А. Данилюка (з приватних архівів художників або їхніх родин) визначити видові, художньо-стильові та сюжетно-тематичні особливості цих творів.

У останній третині ХХ – на початку ХХІ ст. кам'янецькі художники продовжують працювати в таких видах графіки: станкова, книжкова, прикладна, робоча та плакат. Одним з провідних напрямів їхньої творчості, як і в попередні періоди, залишається станкова графіка. Автором станкових естампів на теми літературних творів є художник Б. Негода, який створив ілюстрації до творів О. Кобилянської; поетичних віршів П. Тичини із циклу «Енгармонійне»; роману М. Стельмаха «Кров людська – не водиця», до поезії Лесі Українки.

У сфері станкової графіки також виконані роботи художників О. Миронюка, А. Лучка та А. Данилюка.

У книжковій графіці працювали Б. Негода та А. Данилюк. Графічні рисунки А. Данилюка, зроблені до «Невинних оповідань» М. Є. Салтикова-Щедріна, технічно й стилістично відрізняються від ілюстрацій Б. Негоди. Втілені у швидкій гротесковій манері, вони швидше нагадують шаржі на головних героїв оповідань.

Художники зверталися й до інших графічних видів. У графіці малих форм (екслібрисі) працювали О. Миронюк і А. Лучко, у жанрі плакату творили Б. Негода та А. Данилюк. Мистецтвом карикатури захоплювався у молоді роки А. Данилюк.

Неодмінною частиною творчості всіх митців залишається робоча графіка, представлена малюнками й зарисовками. Вона має самостійну художню цінність, оскільки тут зафіксований творчий замисел майбутніх творів.

Особливу увагу хочеться звернути на виконані в академічній манері графічні начерки та рисунки Б. Негоди. Кожен з них є свідченням потужного таланту й професійності митця, рівня його художньої освіти. Крім того, по них можна побачити,

скільки творчих пошуків здійснив художник перед втіленням задуму в майбутньому творі або серії робіт, об'єднаних однією темою. У цілому серійність, широка розробка теми ще характерні для творчості художників цього періоду.

Щодо тематики творів слід зазначити, що в останній третині ХХ – на початку ХХІ ст. художники-графіки Кам'янця-Подільського не обмежують себе конкретними рамками й звертаються до різних тем і сюжетів.

Для цього періоду характерний потяг до національного коріння, що яскраво простежується у творчості Б. Негоди та А. Лучка. Українську народну пісню відтворює Б. Негода в серії ілюстрацій «Лірницькі пісні Поділля» (1974). Українська вишивка, дівочий вінок зі стрічками та інші елементи національної символіки свідчать про особливий інтерес майстра гравюри до української історії та культури.

Національні мотиви чітко проглядаються і в творчих композиціях А. Лучка, які, на жаль, залишилися без назви. Проте зображені на тлі українського села фігури, одягнені в давній український одяг, українська символіка не викликають сумніву у зверненні художника до української теми. Також привертає увагу екслібрис митця, виконаний для А. Мандзія (1999), на якому головним композиційним центром є фігура козака Мамає, що здавна вважається своєрідним духовним символом України.

Приступаючи до розроблення подільської теми, кам'янецькі митці нового періоду були добре знайомі з досвідом своїх недавніх попередників – С. Кукурузи, Д. Брика та З. Гайха. Проте ця тема вже не є центральною в їхній творчості, а займає лише окреме місце, як і сам архітектурний пейзаж Кам'янця-Подільського.

Сучасний варіант плану міста знайшов своє втілення 1981 р. у гравюрі Б. Негоди, яку він назвав «Кам'янець-Подільський – пам'ятка культури України» [4, с. 4]. Не оминув у своїй творчості околиць Кам'янця-Подільського і О. Миронюк. Проте в роботах цього майстра гравюри об'єкти кам'янецької архітектури розташовані на другому плані й виконують швидше роль тла для жанрових сцен.

Власне архітектурний пейзаж відобразив О. Миронюк у гравюрах «Місто» (1980-ті) та «Софія Київська» (1980-ті).

Архітектурні пам'ятки Кам'янця-Подільського знайшли своє втілення і у творчості А. Лучка. Ансамблеве поєднання визначних архітектурних споруд Старого міста в одній композиції дає можливість побачити архітектурну спадщину Кам'янця-Подільського як єдиний архітектурний комплекс, у центрі якого художник розміщує герб міста («Кам'янець-Подільський», 2004). Архітектурний пейзаж як тло до центральної композиції зустрічається і в екслібрисах художника, виконаних для А. Мандзія.

У якості тла до тематичних композицій або у вигляді самостійного жанру ведуть рідного міста неодноразово можна зустріти й серед численних графічних рисунків А. Данилюка.

У графіці О. Миرونюка чільне місце посідає жанр портрета. Цікавою за художнім задумом є серія його портретів громадських і культурних діячів, виконана для оздоблення інтер'єрів колишнього планетарію Кам'янця-Подільського.

Творчості Б. Негоди належить портрет Т. Шевченка, над образом якого працювали митці попереднього періоду, а також портрет відомого подільського художника О. Грена (1898-1983).

Багато графічних портретів знаходимо і в спадку А. Данилюка. Серед них особливим ліричним забарвленням вирізняються портрети дітей, безпосередність і чистота яких не дають відірватися від проникливого дитячого погляду. Відомим у мистецькому середовищі Кам'янця-Подільського є портрет В. Гагенмейстера, авторства А. Данилюка спільно з С. Кукурузою – А. Данилюк зробив малюнок, а С. Кукуруза вирізав ліногравюру. Аналізуючи графічні роботи А. Данилюка, слід відзначити велику кількість виконаних з натури, портретів авторства О. Грена.

Художники-графіки Кам'яниччини аналізованого періоду зверталися і до історичних тем. Чільне місце тут належить О. Миронюку. Культурну та мистецьку цінність становить графічна серія художника «Устим Кармелюк». Темою вітчизняної історії просякнута й серія Б. Негоди «Хотинське повстання».

До тематичних робіт належить один з ранніх графічних творів Б. Негоди «Свято весни на Буковині» (1979), у якому митець з властивій йому манері передає своє зачудування весняним пробудженням буковинської землі. Створений образ випромінює жагу до життя. Автору блискуче вдалося передати

оксамитову глибину тіней, витончену гру світла та вражаючу м'якість соковитих ліній, утворених різцем на металевій пластині [6].

До жанрових сцен побутового характеру можна зарахувати естампи О. Миронюка «Перед спектаклем» (1981), «Фотосесія» (1980-ті), «Млин» (1980-ті), окремі роботи А. Лучка й начерки А. Данилюка, серед яких особливе місце належить композиціям на тему художніх буднів О. Грена.

Тема війни відтворена в А. Лучка в складних емоційно-напружених композиціях. Особливо зворушливою та глибою є робота, на якій мати проводить синів на війну. Вся композиція твору «закручена» навколо головного сюжету. Сини, наче дві скелі, виділені в роботі за рахунок світла й об'єму, асоціюються з незламною силою українського народу. Але, незважаючи на свою силу, в їхніх очах прочитується велика любов до матері й сум від майбутньої розлуки. Мати, зображена в чорному, чітко виділяється на тлі фігур синів за рахунок плями, що ще більше підкреслює драматизм відтвореної сцени. Саме її фігура є центром складної багатофігурної композиції, на третьому плані якої художник зобразив постаті інших жінок, дитини та старого чоловіка, які теж проводжають своїх рідних. Подаючи їх у одному тоні із сільським пейзажем, художник підкреслює центричність головної композиції твору. Особливу експресію несуть ламані лінії на першому плані роботи, які А. Лучко частково повторює і на дальніх планах. Наче обриси гострих кам'яних глиб, вони асоціюються зі зламаними людськими долями й болем розбитого серця матері.

Цікавим є звернення художників і до жанру натюрморту, який є найменш популярним у графічному мистецтві. Серію лаконічних натюрмортів створив Б. Негода. Окрім нього, у цьому жанрі працював і О. Миронюк. У творчому доробку митців-графіків Кам'янецьчини всіх періодів, окрім робіт художників Б. Негоди й О. Миронюка, інші графічні твори із зображенням натюрмортів невідомі.

У 80-х рр. жорсткий ідеологічний тиск на творчість митців послабився. І хоча дотримання «принципів соціалістичного реалізму» ще залишалося обов'язковим для художників, його тісні межі поступово розширилися. В образотворчому мистецтві стала можливою більша, порівняно з 50-ми роками, свобода у

виборі тем, засобів втілення художнього задуму, виявленні національної самобутності. Чимало художників прагнули відійти від прямолінійного копіювання життя. Вони зверталися до символічних образів, поетичної інтерпретації навколишнього світу. Саме поетизація стала однією з провідних тенденцій у творчості художника Б. Негоди. Творчі пошуки митців третього періоду не вкладаються в рамки єдиного стилю, напрямку та методу, а розвивалися в індивідуальному руслі.

Стилізованим трактуванням зображення відрізняється гравюра Б. Негоди «Кам'янець-Подільський – пам'ятка культури України». За допомогою гнучкого, витонченого штриха художникові вдалося зробити зображення планової забудови острова об'ємно-просторовим. Гравюра має відверто іконографічний характер з додатком геральдичної символіки. Мов символ духовності та дружньої єдності, які завжди були притаманні українцям, полякам, вірменам та іншим народам, що населяли Кам'янець, гравюру прикрашають дві постаті апостолів Петра і Павла. Святі тримають у руках атрибути науки та освіти – книгу і так звану «орієнтацію», яка вказує на південь-північ. Історіографічна цінність цієї гравюри підкреслюється особливим ритмом графічної поверхні та стилізованою манерою виконання [14, с. 26].

Робота над станковою графікою на теми літературних творів досить складна. Існує небезпека переступити межу жанру й створити звичайну книжкову ілюстрацію, тоді як мета художника – станковий твір, що має самостійне художнє значення, може існувати поза книгою, незалежно від неї, а водночас розкривати ідею свого літературного першоджерела [2, с. 102]. Гравюри Б. Негоди повністю відповідали поставленій меті, за що були високо оцінені критиками. Завдяки серії окремих гравюр на теми творів О. Кобилянської «Земля», «В неділю рано зілля копала», «Сучасне село О. Кобилянської», яка експонувалася на виставці в Москві у 1980-х рр., художника Б. Негоду було прийнято в члени Спілки художників СРСР.

Художник О. Миронюк шукав нові засоби вираження в графіці. Його перші гравюри із серії «Устим Кармелюк» досить лаконічні, цілісні, легкі для сприйняття, виконані в декоративній, але досить реалістичній манері. Поступово графічна манера митця ускладнюється. Художник відходить від простих

за змістом сюжетів і надає перевагу багатофігурним складним композиціям, яким властиві різкі, динамічні форми, інколи, навіть, хаотичність зображення. При зображенні людей митець використовує складні ракурси й повороти, що надає композиції ще більшої динамічності. Часто характеристика персонажів у творах О. Миронюка має філософське забарвлення, як і сам художній образ твору. Окремі мотиви художника настільки далекі від реальності, що вимагають особливого їх прочитання. У графіці останніх років простежується драматична лінія. Експресивність зображення підкреслюється різкими різнонаправленими штрихами й світлотіньовими контрастами, навіть портрети художника містять складне емоційне забарвлення. В останніх роботах митця поступово з'являються авангардні риси.

Аналізований період відкрив для А. Лучка нові можливості для нуртування національної стилістики, яка набула в його творах більшої декоративності, умовності та стилізованої метафоричної символіки. Декоративне вирішення художніх образів характерне для багатьох графічних творів митця. Проте в інших роботах художника все ж простежується тяжіння до реалізму в поєднанні з узагальненістю форм і предметів. Працюючи на контрасті світла і тіні, А. Лучко часто акцентує увагу глядача на головному.

У кожного з художників, творчість яких ми аналізували, своє бачення світу, власний погляд на речі й події, особисте вміння вибирати з їх величезного розмаїття найголовніше, що відповідало духу часу. У їхній творчості були власні засоби й прийоми, якими вони користувалися, зображуючи життя, були улюблені теми, які складали найсильніші сторони їхньої художньої діяльності. Що би не зображали художники – історичні події, пейзажі, персонажів літературних творів, портрети сучасників, історичних осіб, буденні сцени з життя, – у їхніх роботах бачимо глибокий, непідробний ліризм, тонко передані відчуття, які створюють настрій у глядача.

Отже, митці-графіки Кам'янецьчини останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. у своїй художній діяльності зверталися до багатьох тем і сюжетів, пробували себе в різних за призначенням видах графіки. Їхні творчі композиції характеризуються різноманітністю форм і засобів втілення художнього задуму, розмаїттям стильового вирішення. Діапазон творчих пошуків художників не має конкретних меж, а визначається власними вподобаннями митців. Наступні

розвідки у цій темі будуть пов'язані з аналізом графічних технік і засобів вираження, за допомогою яких художники втілювали свої творчі задуми.

1. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX – XX ст. Історіографія. Біобібліографія. Матеріали. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. міськ. друк, 1993. 480 с.

2. Владич Л. Мовою графіки. Огляди. Статті. Рецензії. К. : Мистецтво, 1967. 247 с.

3. Гладченко П. Працею звеличені : художньо-документальні нариси про славних людей Кам'яниччини. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. С. 278-282.

4. Гришук Б. Світ співучий чорно-білий. Радянське Поділля. 1986. 9 трав. С. 4.

5. Дільманбетова М. Мистецький храм художника Бориса Негоди : Собор муз. Слово і час. 2007. № 6. С. 95-96.

6. Дугаєва Т. Мистецтво щастя. Борис Негода : 70. Версії. Чернівці. 2014 URL : <http://versii.cv.ua/kultura/mistetstvo-shhasty-a-boris-negoda-70/30255.html>. (дата звернення 18.06.2018).

7. Лагутенко О. Нариси з історії української графіки XX століття. К. : Грані-Т, 2007. 168 с.

8. Митці Буковини : Енциклопедичний довідник / авт.-упоряд. Т. Дугаєва, І. Міщенко. Чернівці, 1998. Т. 1. 128 с. : іл.

9. Приватний архів Анатолія Лучка. Графічні твори А. Лучка.

10. Приватний архів Аркадія Данилюка. Графічні твори А. Данилюка.

11. Приватний архів Бориса Негоди (далі ПАБН). Графічні твори Б. Негоди.

12. ПАБН. Олесько Л. Акватинта – це, на жаль, не сучасно (вирізка з невідомої газети).

13. Приватний архів Олександра Миронюка. Графічні твори О. Миронюка.

14. Урсу Н. О. Кам'янецька ведута. Кам'янець-Подільський, 2000. 39 с. : іл.

15. Урсу Н. О. Митці Кам'янця-Подільського: архітектори, мистецтвознавці, художники : монографія. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2016. 240 с. : іл.

16. Яцемірська Н. У картин близнюків немає. Український часопис «Ключ» URL : <http://klyuch.com.ua/m/articles/tabloid/u-kartyn-blyznyukiv-nemaє/>. (дата звернення 25.05.2018)

ANNOTATION

Alla Breniuk. Graphic artists of the late 20th – early 21st centuries in Kamyanechnyna: type, art-stylistic and plot-topic peculiarities of works. The article deals with the issue of graphics art development in Kamyanets-Podilskyi in the late 20th-early 21st c. Namely it studies graphic heritage of artists Borys Negoda (1944), Oleksandr Myroniuk (1955-1992), Anatolii Luchko (1941-2015) and Arkadii Danyiuk (1936) whose works define the following historical period. On the basis of graphic works' art studying analyses it was found out in what kinds of graphics the following artists worked and what topics mostly applied to; art-stylistic coloring of their works is also studied. The article points out that the artists worked in various practical graphic types: easel painting, book, decorative, work and poster; used different plots, topical composition, portrait, scenery and still life; a number of works have been made in the style close to Realism, and also in decorative and even in somewhat avant-garde manners. The range of artists' creative search does not have definite limits and is determined by the artists' preferences.

Keywords: art, graphic arts, artist, theme, genre, style.

АННОТАЦИЯ

Алла Бренюк. Художники-графіки Каменеччины последней трети ХХ – начала ХХІ века: видовая, художественно-стилевая и сюжетно-тематическая специфика произведений. Статья посвящена вопросу развития искусства графики города Каменец-Подольского в последней трети ХХ – начала ХХІ века. В частности рассмотрено графическое наследие художников Бориса Негоды (1944 г. р.), Александра Миронюка (1955-1992), Анатолия Лучка (1941-2015) и Аркадия Данилюка (1936 г. р.), творчество которых определяет данный исторический период. На основе искусствоведческого анализа графических произведений определено, в каких видах графики работали и к каким темам чаще обращались упомянутые художники, а также исследована художественно-стилевая окраска их произведений. Отмечено, что мастера работали в разных по назначению видах графики: станковой, книжной, прикладной, рабочей и плакате; обращались к различным сюжетам тематической композиции, портрету, пейзажу и натюрморту; многие работы выполнены в стилистике, тяготеющей к реализму, а также декоративной и несколько авангардной манерах. Диапазон творческих поисков художников не имеет конкретных границ, а определяется собственными предпочтениями мастеров.

Ключевые слова: искусство, графика, художник, тема, жанр, стиль.